

ВІДОБРАЖЕННЯ НЕГАТИВНИХ ЯКОСТЕЙ ЛЮДИНИ В УКРАЇНСЬКІЙ ФРАЗЕОЛОГІЧНІЙ КАРТИНІ СВІТУ

Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Філологія. Випуск 21.

УДК 81'373.72;

Венжинович Н. Відображення негативних якостей людини в українській фразеологічній картині світу; 12 с.; Кількість бібліографічних джерел – 16; мова українська.

Анотація. У пропонованій статті досліджуються фразеологічні одиниці на позначення негативних якостей людини. У результаті проведених наукових пошуків робиться висновок про те, що зазначена група стійких мовних одиниць є одним із найбільш репрезентативних сегментів української фразеологічної картини світу.

Ключові слова: українська фразеологічна картина світу, негативні якості людини.

Summary. The article deals with phraseological units denoting negative qualities of a human being. As a result of analytical observations a conclusion is made that the above mentioned group of set expressions is one of the most representative segments of the Ukrainian phraseological world model.

Key words: Ukrainian phraseological world model, negative qualities of a human being.

Із давніх-давен український народ творив неповторні стійкі вирази, в яких були відображені найрізноманітніші прояви його життя і діяльності. У цих стійких виразах українці влучно підмічали різні риси характеру, властивості, почуття. Такі цікаві мовні явища не раз ставали предметом цілої низки наукових досліджень [див., наприклад, 4–6,8,10,12,13,15 тощо]. Послідовно вивчаючи цілісну наповнюваність української фразеологічної картини світу [напр., 1–3 тощо], у пропонованій статті ми ставимо собі за мету вичленувати фразеологічні одиниці на позначення негативних якостей людини та проаналізувати їх у руслі сучасних напрямів досліджень, які звернені перш за все до людини, її місця серед собі подібних. Оскільки дотепер зазначена група стійких виразів не знайшла достатнього висвітлення на сторінках ні вітчизняної, ні зарубіжної наукової літератури, вважаємо наше дослідження новаторським та актуальним. Актуальним воно є у сучасному світі тому, що назріла необхідність розкрити всю глибину характеру українця, весь спектр його діяльності, який включає в себе як позитивну, так і негативну характеристику, відтворену у фразеологічних одиницях. Яскравою особливістю українського менталітету є критичне ставлення людини до своїх дій, учинків, рис характеру, негативних проявів особистості. Джерельною базою нашого дослідження слугували лексикографічні джерела, а також тексти творів художньої літератури [14]. У результаті проведеного дослідження нам вдалося виділити один із найбільш наповнених сегментів української фразеологічної картини світу – стійкі вирази на позначення негативних якостей людини. Когнітивна лінгвістика з'ясовує, як світ відображається в мові. Цей образ світу, засвідчений мовою, відповідає поняттю «мовна картина світу», або, за термінологією американських когнітивістів, «концептуалізація світу, вміщена в мові» [13, с.8]. Мовна картина світу – це «спосіб відбиття

реальності у свідомості людини, що полягає у сприйнятті цієї реальності крізь призму мовних та культурно-національних особливостей, притаманних певному мовному колективу; інтерпретація навколишнього світу за національними концептуально-структурними канонами» [16, с.87]. Як зазначає В.Жайворонок, мовна картина світу – це «мозаїкоподібна польова система взаємопов'язаних мовних одиниць, що через складну систему фонетичних явищ, лексико-семантичних і граматичних значень, а також стилістичних характеристик відображає відносно об'єктивний стан речей довкілля і внутрішнього світу людини, тобто загальном картину (модель) світу як таку» [5, с.15]. Під фразеологічною картиною світу ми розуміємо всю сукупність стійких виразів у мові, в яких різноманітно відображені найважливіші прояви буття людини, стан природи тощо. Услід за О. Селівановою, під фразеологізмом маємо на увазі «стійкі, зв'язані єдністю змісту, постійно відтворювані в мовленні словосполучення або висловлення, які ґрунтуються на стереотипах етносвідомості, є репрезентантами культури народу й характеризуються образністю й експресивністю» [11, с. 641]. На думку О. Селіванової, психологічним підґрунтям фразеологічної типізації є прагнення людини виокремити з конкретної ситуації усе, що в ній є корисного, і відкласти про запас у вигляді рухливої звички вироблену в такому випадку реакцію, щоб використати її в у ситуаціях такого самого типу [там само]. В. Кононенко зауважує, що побудовані на метафоричному слововживанні висловлювання викликають оцінно-експресивний ефект через їх співвіднесеність зі звичним, закріпленим у народній свідомості сприйняттям [7, с. 6]. Усвідомлення мовною особистістю картини світу є його інтерпретацією з опорою на психолінгвістичні чинники. «Мова – єдиний засіб, здатний допомогти нам проникнути у сховану від нас сферу ментальності, бо вона [мо-

ва] визначає спосіб членування світу в тій чи іншій культурі» [9, с.114].

Усю сукупність узятих до уваги стійких виразів ми умовно поділили на декілька груп, усередині яких виділяємо відповідні мікрогрупи.

Найбільш наповненою, за нашими спостереженнями, виявилася група НЕГАТИВНА ХАРАКТЕРИСТИКА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, у якій ми виділяємо такі мікрогрупи:

1) розумово обмежена людина – *бідний (небагатий) на розум; хоч об дорогу вдар; мішком з-за рогу вдарили, наче мішком з-за рогу намаханий; не всі вдома; глузд за розум повертає; жуки у голові; на розум кволий; мідний лоб у кого; пустий лоб; мов той дурний Мартин, що мила об'ївся; мати порожню макітру; не мати гаразду в голові; не мати однієї (третьої, дев'ятої і т. ін.) клепки в голові – жарт., зневажл.; курячий мозок; курячий (короткий) розум; не при своєму розумі (умі); нема (немає, бракує), не стало кебети; несповна розуму; лобом неширокий; як (мов, наче, ніби) блекоти об'ївся; пеньок (пень) з очима; у голові перекинулось; не повно розуму (ума) у кого; позбутися клепки; не родить у черепку; як сак (дурний); ні (ані) до сака, ні (ані) до бовта; дурне сало без хліба; аж світиться (дурний) ; сидіти на хуторах; хоч кіл на голові теши; туман вісімнадцятий; тютя з полив'яним носом (зневажл.); умом убогий; зірок з неба не хапає; дурний піп хрестив; без царя в голові; ні цоб ні цабе; заскочили шарики за ролики; шкандибає на голову. Наприклад, у контексті: Чого він такий? – Наче **намаханий із-за рогу мішком** (П.Панч). 2) неосвічена, недалекоглядна людина: як *табака в розі; ходити з темними очима; перевчитися на один бік; Хома невірний (важко у чомусь переконати); не бачити далі свого носа; не бачити за деревами лісу; куди круть, куди й верть. Наприклад, у контексті: А хіба уже як мені, то й вік **ходити з темними очима?** Та як на мене, то хоч би і всі учились, - тільки за що, діти? (С.Васильченко).**

3) психічно нездорова людина – *загубити розум; зайчики у голові стрибають – і про легковажну, і про нездорову людину; з Кіндратиком у голові; немає усіх удома; прибитий (ще) на цвіту – і про розумово обмежену, і про психічно нездорову людину; не при своїх; не в своїй сорочці; не сповна розуму. Наприклад, у контексті: Він став якийсь, мов **без сьомої клепки у тім'ї**, змарнів геть (П.Козланюк).*

4) забудькувата людина – *голова дірява; голова з вухами; дурна голова; капустана голова; порожня голова; без голови; горобці цвірінкають у голові; набитий дурень; порожньо в голові. Наприклад, у контексті: Мозок висох!.. **Порожньо в голові!** Давить мене, стискає кліщами залізними! (М.Кропивницький).*

5) неухажана людина – *ротом мух ловити; зівак ловити; блукати (блудити), поблукати (поблудити) очима; блукати (блудити, іти і т. ін.) манівцями; ляпати вухами. Наприклад, у контексті: Він **ротом мух ловить** (Укр. присл.) Ключові*

слова у цій категорії *голова, черепок, лоб, мозок* – це назви тих органів людини, де зосереджена розумова діяльність. Характерною особливістю у цій мікрогрупі є використання зазначених ключових слів у зниженому тоні.

Група НЕБЕЗПЕЧНІ ПРОЯВИ НЕГАТИВНИХ ХАРАКТЕРИСТИК представлена такими досліджуваними мікрогрупами:

1) *продажна, підступна, зла, жорстока людина – каїнова душа; юдине (їудине) плем'я; рідного батька продасть; продажна шкура; підколодна (потайна) гадюка (гадина), підколодний (потайний) гад – лайл.; конотопська відьма; злий геній; дивиться оскілками на кого; вогнем (полум'ям, пеклом і т.ін.) дихати на кого; з широкої дороги; мало не з'їсти кого; зуби прорізалися в кого; зуби скриплять у кого; лиха (бісова, вража і т. ін.) личина; мати кам'яне серце; не мати бога в душі (в серці, в животі); не мати душі; не мати серця; як (мов, ніби і т. ін.) муха у спасівку; лихе (погане, зле і т. ін.) око; без серця; пошитися в собаку шкуру; простягати, простягти (простягнути) камінь кому; рвати вудила; (аж) у роті чорно у кого; гірше від лютої смерті; земля горить під ногами; самому чорту брат; поганий (лихий) на око. Наприклад, у контексті: Люди зневажали його і називали **каїнвою душею** за підлий характер (Із усного мовлення). Наведений фразеологізм утворився від імені Каїн, яке асоціюється в нашій уяві з поняттям **підступність, зрада**. У зазначеній мікрогрупі ключовими найчастіше виступають такі слова: *душа, серце, гад, гадюка, чорт, смерть, шкура, відьма*. Відзначимо, що слова *душа, серце* є ключовими як у фразеологізмах із позитивною конотацією, так і з негативним забарвленням. А ядрові слова *відьма, гад, гадюка, чорт, смерть, шкура*, як правило, є складниками фразеологічних одиниць із негативною конотацією.*

2) *нещира, фальшива, хитра людина – укусить і меду дасть; казанська сирота; святий та божий; як собака на сні; без віри і честі; подвійне дно; у в ложці води не спіймаєш; собі на умі; і в ступі не влучиш (не втовчеши, не спіймаєш); продувна bestія; знати, де раки зимують; хабарник - здере з живого й з мертвого; нечистий на руку. Наприклад, у контексті: **Хитрий чумак, мастак на всі вчинки, життя його – подвійне дно** (М.Стельмах).*

3) *чванлива, пихата, зарозуміла людина – як (мов, ніби і т. ін.) баба Палажка і баба Параска; береться фертом в (попід) боки; руки фертом; гне (дере, задирає і т. ін.) кирпу попід боки; дивиться козирем; дивиться зашморгом; кирпа вгору; мухи в носі грають; на коні (на козі) не під'їдеш; без палиці (без бука) не підступай; і через губу не плюне; очі великі (до чужих справ); твердий (міцний) горішок; і не приступайся (не приступай, не приступай, не підходь і т. ін.); як (мов, немов і т. ін.) курячим зубом обчеркнута – жарт.; людина гірша, ніж інші, нікому не подобається – у бога теля з'їсти; не вартий нігтя (мізинця) чийого; не годен у слід ступити; і в підметки і*

на латку не годиться; сидіти в печінках; як (мов, ніби і т. ін.) сіль в оці; як хрін під ніс; хіба що (тільки) могила виправить. Наприклад, у контексті: *Сит Бассім – то хлоп не швайка! Гордий трохи, та се байка – Грають мухи в носі, бач* (І.Франко).

Група ПОСЕРЕДНІСТЬ репрезентована такими досліджуваними одиницями:

людина, яка нічим не виділяється серед інших, посередня – не з нашим писком; *забагато честі для когось; як більмо на оці; не вартій виїденого яйця* (вишкварки, дірки з бублика, фунта клоччя і т. ін.); *не вартій (не варт) доброго (путнього) слова; не вартій (не варт) і ламаного гроша* (карбованця, щербатої копійки, шага, шеляга, мідного п'ятака) в базарний день; *не витримує критики; вийшов у тираж; відійти (відступити, відсунути і т. ін.) на задній (другий) план; ні врізати ні доточити; зживати (зжити себе); п'яте колесо до воза* (у возі, біля воза і т. ін.); *ні до ладу, ні до прикладу; як з гречки лихо; низького (невисокого, дрібного і т. ін.) льоту (лету) людина; задля меблів; порожнє (пусте) місце; абсолютний нуль; нуль без палички; ні пава й ні тава* (ні ворона); *перевівся на ніщо; середньої руки; ні богу* (Богові) *свічка, ні чорту* (чортові) *кочерга* (коцюба, ладан, надобвень, угарка, рогачилно і т. ін.); *ні се ні те; десята спиця в колесі; такий собі; хвіст собачий; гріш* (копійка, шаг) *ціна в базарний день; красна ціна ламаний (мідний) гріш* (п'ятак); *ні шість ні п'ять; параграф безсловесний* – про службову особу, яка виконує свої обов'язки формально, на шкоду славі; *старший куди пошлють* – виконує незначні обов'язки, доручення; *і нашим і вашим; і сякий і такий; який не є; як переїжджа сваха* – людина, що часто міняє місце свого перебування; *розмінює честь на п'ятаки* – дріб'язкова людина; *чужі руки* – інша людина; *божа пташка* – безтурботна людина; *і на холодне дмухає* – занадто обережна людина. Наприклад, у контексті: *Я – ніщо. Розумісте, абсолютний нуль. Навіть не перекотиполе* (Л.Дмитерко). У цій мікрогрупі ядровими виступають слова *нуль, гріш, шеляг, хвіст, колесо*. Навколо них групуються стійкі вирази, що їх витворив народ на позначення людини посередньої, нічого не вартої, безініціативної.

На позначення групи БАЙДУЖЕ СТАВЛЕННЯ ДО КОГО-, ЧОГО-НЕБУДЬ виділяємо такі стійкі вирази:

байдужа, безвольна, покірна людина – *агнець божий, як з клоччя батіг; погляд взявся кригою; ані (ні) собі гадки ані думки, порожня душа; чорнильна душа* – зневажл.; *не горить і не куриться; і в вус не дує; черства душа; не знає, на який стілець сісти; хоч мотуззя крути; мотуззя, мотуззя, свічки можна сукати; як* (мов, ніби і т.ін.) *мокра курка; хоч свічки ліпи; хоч мички мич; хоч би тобі бровою* (вусом) *моргнув; як* (мов, ніби і т. ін.) *обростати жиром* (рідше салом); *з м'якого тіста; опустити крила; опустити руки; переминатися з ноги на ногу; ні пес ні баран; божсе теля; і кроку не могли ступити* (зробити); *як дух крізь пальці; пускати* (пустити) *трунт з-*

під ніг; ні риба ні м'ясо; розводити, розвести розводи; на роздоріжжі (розпутті) *бути, стояти; рука не піднімається* (не зіймається); *руки опускаються, опустилися; світ зів'яв; запеклося* (зачерствіло) *серце; кам'яне* (камінне) *серце; як* (мов, ніби і т. ін.) *не снідав; живий труп*. Наприклад, у контексті: *А як я не вмю зиску злупити зі своєї слави, то, може, я справді ні врізати ні доточити, ні пес ні баран, ні взад ні вперед* – *лишаюся посеред* (Є.Гуцало). У цій мікрогрупі ключові слова – це *мотуззя, мички, клоччя, свічка, курка, баран, теля*. За нашими спостереженнями, у цій групі характерним є використання розділових сурядних, підрядних сполучників, заперечних часток, які повторюються, таким чином допомагаючи створювати відповідні образи на основі зіставлення, протиставлення, порівняння.

Група НЕПРИВАБЛИВА ЗОВНІШНІСТЬ ЛЮДИНИ презентована такими стійкими виразами: *не втовпиться в двері; хоч обіддя гни; і ще й довбнею* (поліном) *не доб'єш; як не лусне; мішок мішком; самі вуха та зуби; ні ладу, ні складу; як свиня в дощ; і глянути гидко; як із дишла гармата; ні з лица; п'яна людина – ні рак ні риба; у свинячий писк; джмелі гудуть у голові; під джмелем; в дрязг*. Наприклад, у контексті: *Чепурний, як свиня в дощ* (М.Кропивницький). Тут ключові слова – *довбня, мішок, свиня*. За допомогою цих та подібних їм ключовим словам вимальовується образ товстої, неповороткої, або дуже худой, брудної людини, людини напідпитку, яка втрачає свою подобу.

Група БАЛАКУЧІСТЬ представлена такими фразеологічними виразами:

1) надто балакуча людина – *лепетливий на язик; лихий на язик; різкий на язик; легкий на слово; гострий на язик, з перцем; проворний на язик; сорочин хвіст; довгий язик; язик до землі; язик поза вухами; язик розв'язується; язик як лопатень*. 2) *усна* (ходяча) *газета* – про того, хто пліткує; 3) *лика* (лик) *не в'яже* – неспроможний зрозуміло говорити; *не видавши слова* – небалакучий. Наприклад, у контексті: *В тебе розум добрий, та язик дуже довгий* (І. Нечуй-Левицький). Ядрове слово тут – *язик*, оскільки саме за допомогою нього людина може говорити і, як правильно народ підмітив, занадто багато говорити. Для вираження антонімічного значення – 'небалакучий' використовується вираз *не видавши слова*, а про того, хто говорить незрозуміло, кажуть *лика не в'яже*.

Група РОЗБЕЩЕНІСТЬ презентована такими мікрогрупами стійких виразів:

1) розбещена людина – *пестун долі, пестунчик фортуни, мамин синок, мамина донечка* (доця); *збився з пуття; побував у дурнях*. Наприклад, у контексті: *Мати всім керувала, старші сини заробляли, а меншенський був пестуном долі й надією сім'ї* (Л.Дмитерко).

2) невірноважена, вередлива людина – *не знає* (не має) *упину; молодість грає; з гедзиком; купаний в окропі; гаряча голова; майстер на всякі штуки; має серце з перцем; має мухи в носі; слабкий* (слабкий) *на утори*. Наприклад, у контексті:

Олдрідж, як дитина, вже **не мав упи́ну** (О.Льченко).

Група СКУПІСТЬ представлена такими виразами:

багата, скупа, наділена владою людина – бряжчить у кишені; на всьому готовому; і льоду (криги) серед (посеред) не випросиш; не витягнеш і копійки; снігу (посеред зими, взимку) не дістанеш у кого; високі пороги у кого; руки загребуці; і над копійкою труситься; тугий на гроші; очі завидюці; голою рукою не бери, господар(хазяїн і т.ін.), становища – має владу; халіф на час – людина, що захопила владу або наділена нею на короткий час. Наприклад, у контексті: Така вже ото ненаситна натура [у людини], **руки загребуці**, очі завидюці (Ю.Збанацький). Ключові слова: кишеня, гроші, копійка, рука.

Група РОЗДРАТОВАНІСТЬ представлена у таких фразеологічних одиницях: *встати на ліву ногу*; *не в гуморі*; *як (мов, наче, начеб і т. ін.) гедзь напав (укусив)*; *як (мов, наче і т. ін.) оса*. Наприклад, у контексті: *Е, Матвію, ти сьогодні мабуть, не на ту ногу встав*. Сидиш, насупився, розумієш, як віл перед обухом (Я.Мамонтов). Для цієї мікрогрупи характерне використання порівняльних сполучників, які вживаються у відповідних сталих конструкціях. Ключові слова: *гедзь, оса, нога*.

Група СТРАХ презентована такими досліджуваними одиницями: *не з хороброго десятка*; *заяча душа*; *мишача душа*; *боятися своєї власної тіні*; *страшків син*; *як (мов, ніби і т. ін.) засватаний*; *не затягнеш волоком (налигачем, на мотузці і т. ін.)*; *душа замутилася у кого*; *і муха крилом уб'є*; *і голосу не витягне*; *і слова не почувеш*. Наприклад, у контексті: *Великий Докучаєв!.. Мишачі душі з департаментів, скупі й лякливі* (М.Рудь). Ключові слова: *тінь, душа, налигач, мотузка, муха, голос, слово*.

Група ЛЕДАРСТВО відтворена у таких фразеологічних одиницях:

ледача людина – і через тин не перегнеться; *не бий лежачого*; *баглаї напали (вкинулися) кого*; *молотник з миски*; *несерйозна людина*, нездатна виконувати певну роботу – *вітер у голові*

[*грає, віє, свище, посвистує*]; *на своє безголов'я*; *слаба, слабка гайка у кого*; *лопнув, як обруч на діжці*. Наприклад, у контексті: *Ви ж знаєте, як це в нас: то кошторси не затверджено, то оліфи нема... - Бригадир – не бий лежачого, - підкинув Шурко* (О.Гончар). Ключові слова: *голова, безголов'я, лежачий, баглаї*.

Група НЕГАТИВНІ РИСИ СХОЖОСТІ / НЕСХОЖОСТІ представлена такими одиницями: *з одного поля ягоди, нашого (вашого, їхнього і т. ін.) поля ягода*; *одним миром мазані*; *одної (однієї масті)*; *на один аришин*; *недалеко втекти*; *обоє рябоє*; *пара п'ятак*; *два чоботи – пара*; *одним ликом шиті*; ірон. *Як батіг на мотовило*; *як свиня на коня* (несхожі зовсім). Наприклад, у контексті: *Всі ви, баби, одним миром мазані, – безнадійно махнув рукою чоловік* (М.Стельмах). Наші спостереження свідчать про те, що основними ядровими словами цієї мікрогрупи є числівники *один (одного, одним)*, *обоє, пара, два*, які надають ефекту підсилення ознаки у контексті зіставлення негативних рис.

Проведене дослідження стійких фразеологічних виразів на позначення негативних якостей людини засвідчує неабияку майстерність українців у відтворенні цього специфічного сегмента фразеологічної картини світу. Можемо констатувати, що досліджувані мовні одиниці творять неповторний образ українця, з тільки йому притаманними ментальними особливостями, а саме: поряд із цілим рядом позитивних рис, у фразеологізмах яскраво відображені й негативні якості людини. Для відтворення в мові саме цих одиниць використовуються найрізноманітніші засоби. За нашими спостереженнями, найчастіше – це побудова синонімічних рядів, антонімія, багатозначність, порівняння, зіставлення, побудова сталих виразів навколо ядрових слів. Уміння бачити свої недоліки, посміятися з них, покритикувати себе – ось найважливіші ознаки української ментальності, які яскраво фокусуються у фразеологічних виразах української мови, що становлять один із найбільш репрезентативних сегментів української фразеологічної картини світу.

Література

1. Венжинович Н.Ф. Концептуальна й мовна картина світу як похідні етнічних менталітетів / Н. Ф. Венжинович// Лінгвістичні студії: зб. наук. праць. – Вип.14. – Донецьк: ДонНУ, 2006. – С.8–13.
2. Венжинович Н.Ф. Про концептуальний зміст лексичних і фразеологічних одиниць /Н. Ф. Венжинович// Вісник Запорізького національного університету. – Філологічні науки. – 2006. – №2.– Запоріжжя, 2006.–С.43–47.
3. Венжинович Н.Ф. Українська фразеологічна картина світу (на матеріалі лексикографічних джерел) / Н. Ф. Венжинович // Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства: зб. наук. праць. – Вип.12. – Ужгород: Говерла, 2008. – С.84–86.
4. Жайворонок В.В. Знаки української етнокультури: Словник-довідник/ В.Жайворонок . – К.: Довіра, 2006. – 703 с.
5. Жайворонок В.В. Українська етнолінгвістика: Нариси: Навч. посіб. /В.Жайворонок. – К.: Довіра, 2007. – 262 с.
6. Жуйкова М.В. Динамічні процеси у фразеологічній системі східнослов'янських мов: Монографія / М.В.Жуйкова. – Луцьк: РВВ «Вежа», 2007. – 416 с.

7. Кононенко В.І. Мова у контексті культури: Монографія / В.І.Кононенко. – К. – Івано-Франківськ: Плай, 2008. – 392 с.
8. Левченко О.П. Фразеологічна репрезентація світу /О.П. Левченко// Мовні і концептуальні картини світу: Зб.наук. праць. – К., 2002. – С.307–315.
9. Маслова В.А. Лингвокультурология: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / В.А.Маслова. – Москва: Academia, 2001. – 208 с.
10. Прадід Ю.Ф. Проблеми фразеологічної ідеографії (на матеріалі української і російської мов): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філол. наук: спец. 10.02.01 «Укр. мова», 10.02.02 «Рос. мова»/ Ю.Ф.Прадід. – Дніпропетровськ, 1997. – 34 с.
11. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія/ О.О. Селіванова. – Полтава: Довкілля – К, 2006. – 716 с.
12. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: Підручник/О.О.Селіванова. – Полтава: Довкілля – К, 2008. – 712 с.
13. Скаб М.В. Закономірності концептуалізації та мовної категоризації сакральної сфери: Монографія/М.В.Скаб. – Чернівці: Рута, 2008. – 560 с.
14. Словник фразеологізмів української мови/ [відп.ред. В.О.Винник]. – К.: Наук.думка, 2008.–1104 с.
15. Ужченко В.Д., Ужченко Д.В. Фразеологія сучасної української мови: Підручник/В.Д.Ужченко, Д.В.Ужченко. – К.: Знання, 2007. – 494 с.
16. Штерн І. Б. Вибрані топіки та лексикон сучасної лінгвістики: Енциклопедичний словник для фахівців з теоретичних гуманітарних дисциплін та гуманітарної інформатики / І.Б.Штерн. – К.: Арт-тек, 1998. – 336 с.

Венжинович Наталія Федорівна – кандидат філол. наук, доцент кафедри української мови УжНУ.